

Luz Pozo Garza no *paradiso* da letra con amor. Tras da poesía da *extranjera en su patria*

por CARMEN BLANCO

«**H**abería, verdadeiramente, que engadir unha certa luz nova ó poema total. A luz propia que fai fuxir as nosas tebras. A forma persoal de prender unha chama». «A forma omnipresente de engadir un verso á letanía da luz», «a luz vai comigo» afirma Luz Pozo Garza (Ribadeo, 1922- A Coruña, 2020) acendendo a súa poesía nas luces, as luminarias e as lámpadas dos poemas da poesía anterior.

Entre a poesía na que Pozo Garza prende profundamente a súa persoal chama poética está a das palabras e os silencios de Rosalía de Castro, Manuel Antonio ou Luís Pimentel, tres excelentes poetas galegos que a precederon.

Os tres poetas galegos que a anteceden en idade e no tempo viviron unha vida breve ou relativamente breve e son autores dunha obra reconcentrada arredor dun ou dous «libros» en lingua galega publicados en vida, *Cantares gallegos* e *Follas novas*, Rosalía; *De catro a catro*, Manuel Antonio, e *Triscos*, Pimentel, e algún máis en lingua española, no caso de Rosalía de Castro, *La flor*, *A mi madre* e *En las orillas del Sar*, aos que cómpre engadir os póstumos, recollidos nas correspondentes *Obras completas*, de Manuel Antonio e Pimentel, e particularmente os libros exquisitos *Sombra do aire na herba*, en lingua galega, e *Barco sin luces*, en español, de Luís Pimentel, respectivamente prologados por Celestino Fernández de la Vega e Dámaso Alonso.

Luz Pozo Garza, en cambio, gozou dunha prolongada vida e é autora dunha extensa obra poética en castelán e en galego, que foi recompilada baixo o título de *Memoria Solar* (2004). A súa vida transcorreu fundamentalmente xunto ao mar, na

Mariña lucense, primeiro, de Ribadeo e, logo, antes e despois de casada, de Viveiro, onde pasou a súa nenez e xuventude; na Coruña da madurez e dos últimos anos da súa prolongada vida; e en Vigo, durante a convivencia co seu segundo marido, o poeta Eduardo Moreiras, que inspira no esencial a súa poesía amorosa.

Mais, a raíz do levantamento militar de 1936 trasladouse coa familia a Lugo, seguindo ao seu pai, Gonzalo Pozo y Pozo, preso republicano no cárcere da cidade do interior situada ao pé do Miño. En Lugo bélico coñeceu en persoa o poeta Pimentel, abatido polo horror dos acontecementos que denuncia con extraordinaria delicadeza nos seus versos. A impresión de velo e logo lelo e coñecelo na amizade madura inspíralle a Luz Pozo Garza o retrato do seu poema «O prisioneiro», hoxe transcrito no interior do recanto da memoria do edificio rehabilitado de O Vello Cárcere da cidade. Cando o pai sae do cárcere, desde o Lugo da guerra marcha ao exilio de Marrocos para retornar de novo á cidade de Viveiro na Mariña tamén de Lugo. Fixo estudos musicais e filolóxicos e exerceu como catedrática de Ensino Medio de Lingua e Literatura Española. A súa profesión de profesora está en estreita relación cunha considerable obra ensástica sobre Luís Pimentel, Álvaro Cunqueiro, Luís Seoane, as cantigas galego-portuguesas ou Rosalía de Castro, que, á súa vez, está intimamente ligada á súa poesía, pois, na escritora, crítica e creación complementáanse mutuamente sempre, como ocorre tamén nas revistas por ela dirixidas, *Nordés* e *Clave Orión*.

A poesía de Luz Pozo Garza é un mundo fulgurante de beleza platónica rexida pola

claridade, a profundidade e a harmonía anotadas no simbólico paradigma do seu nome. Un nome que designa tamén un mundo poético propio conformado por un cosmos curvo de plenitude radiante, a *Memoria Solar* da súa obra total, que abarca o froito vermello, cal laranxa ou mazá da carne, da paixón e da vida, da súa primeira poesía máis sensual da xuventude, e a flor branca ou azul da total lucidez mística, a camelia, a rosa ou o loto da súa poesía última: «que non te neguen nunca a lucidez da flor». E, dentro deste cosmos, cada poema é un novo microcosmos perfectamente cerrado en si mesmo no que resoan músicas de todo o universo e ecos de todos os poemas anteriores e do poema total da vida: «e pechamos nun códice as últimas páxinas/ do amor. Opera omnia».

Porque é a súa, no esencial, unha poética simbolista e borgeana da luz e da totalidade, que positiva a luminosidade, a humidade, o movemento e a lixeireza a través de símbolos de polivalencia móbil como «luz», «sombra», «chuvia», «aire», «ave», «nave»...: «Tería que dicir con Víctor

Hugo: “Vin a sombra, sen ollada, sen lámpada”. E despois engadir: Mais a luz vai comigo». E tamén o é do inesgotable xogo da ambigüidade, a intertextualidade e a integración multiartística de poesía, música e pintura, como a do seu mestre Pimentel, poetas, pintores e músicos practicantes ambos.

Coexisten neste mundo poético distintas dimensións e conviven nel o intimismo do diálogo amoroso eu-ti co compromiso comunal do nós, aínda que o primeiro é o dominante, pois a poesía de Luz Pozo Garza é no esencial unha obra de amor total dirixida ao poeta Moreiras e a todos os seus seres queridos. Este poeta nacido nas terras luguesas de Quiroga inspira a chamada da chuvía de Danae dos primeiros libros da autora, incluído o seu primeiro libro galego, *O paxaro na boca* (1952), e a desesperación do desamor con mensaxe última de amor de *últimas palabras/verbas derradeiras* (1976), no longo tempo en que os amantes permaneceron separados e durante o cal a chuvía amorosa do «aquí estou, meu amor, aquí me choves» chega a

Luz Pozo Garza e Carmen Blanco na presentación en Ribadeo de *Luz Pozo Garza. A ave do norte*

non saberse se é chuvia ou pranto: «xa non sei/se me chove ou vou chorando». Mais tamén Moreiras fai nacer o canto clásico da madurez do *Concerto de outono* (1981) e do *Códice Calixtino* (1986, 1991), xa cando os míticos amantes separados polo poder, Paolo e Francesca, revividos se bañan nas ondas das cantigas galegoportuguesas da vella paixón galaica de Codax no mar de Vigo, no momento en que os dous poetas van vivir xuntos: «Agora contemplamos a mar de Vigo xuntos». E o poeta amado dá lugar ademais á transparencia mística de Dante e Beatriz no paraíso de *Prometo a flor de loto* (1992), libro escrito despois do falecemento de Moreiras levando unha declaración de amor máis alá da morte que se prolongará na súa poesía última, sempre «por amor/nun éxtase de luz».

Nos versos destes últimos anos o amor de sempre, permanentemente revivido para superar a morte, aparecerá ao lado da recreación do mito comunal rosaliano, do grego da paixón trágica de Medea, do céltico irlandés, do bíblico, do luso, do chinés, do borgeano, do xacobeo, dos amantes míticos da praia das Catedrais, do tantrismo e do diálogo materno da orixe, en *Vida secreta de Rosalía, Medea en Corinto* (2002, 2003), *As arpas de Iwerddon* (2004, 2005), *As vodas palatinas* (2005), *Deter o día cunha flor* (2009), *Rosa tántrica* (2016) e *Pazo de Tor* (2018), o seu último libro publicado en vida no que queda unha mensaxe imprescindible de amor total á vida: «a letra/entra só con amor», que a Facultade de Humanidades da Universidade de Santiago de Compostela utilizou como lema positivo fronte á violencia sexual e xeral este ano 2022.

Este mesmo amor fiel das súas *Historias fidelísimas. Poesía selecta 1952-2003* (2003) permanece sempre e agroma máis alá da morte na apoteótica elexía falada na transparencia total da lingua castelá da súa neta Natalia, morta e viva na fidelidade da memoria do *Sol de Medianoche* (2013), que xa a poeta

non foi quen de recrear en tradución galega e que eu nun mínimo fragmento máximo de amor traducín en homenaxe tomándoo do breve poema, inspirado no amor e na dor de Dante e Rosalía «ES TU TEMPLO NATALIA/ es tu victoria/La Rosa de cien pétalos del alma...//L'Amor che muove il sole e l'altre stelle».

O amor humano erótico, familiar e sacro sempre en Luz Pozo Garza: «Ti podías cambiar o destino das aves/Ti podías cambiar os ocasos feridos/Ti podías cambiar as follas dos outonos/nos vieiros amados/pola rosa insumisa que nos salve da morte//Ti podías, amor...», «E agora que vou dando ó vento o meu lamento/e chove lentamente como levar unha ave na mirada/en tempos de infortunio camiño de Santiago...//Vólvome ó Paradiso/Vólvome ó Paradiso/Vólvome ó Paradiso» e «é a túa vitoria/A Rosa de cen pétalos da alma... // L'Amor che muove il sole e l'altre stelle».

Mais este mundo poético sobresa, evidentemente, pola citada unión de vida e poesía, así como pola conxunción temática interdependente de amor, plenitude vital e liberdade, e a busca da transcendencia nunha totalidade mística integradora: a iluminación unánime que irradia as sombras da existencia e crea a memoria solar da palabra que permanecerá para sempre.

A poesía de Luz Pozo Garza, á fin, é o colofón idóneo, o punto final aberto que eu deixei como editora e tradutora na mostra poética bilingüe de *Extranjera en su patria. Cuatro poetas gallegos. Rosalía de Castro, Manuel Antonio, Luís Pimentel, Luz Pozo Garza* (2006), pois Luz, na súa iluminación solar, recolle a irradiación das sombras de Rosalía, a apertura ambigua de Manuel Antonio e a palabra precisa e visionaria de Pimentel. E as voces unánimes dos catro poetas poden clamar e claman para que a poesía, *Estranxeira na súa patria*, atope definitivamente lugar no mundo.

Carmen Blanco e Luz Pozo Garza na presentación en Madrid de *Extranjera en su patria*.